

АНТИЧНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Лілія КУЛІКОВА, завідувач кафедри історії України та методики викладання Херсонського державного університету, доктор педагогічних наук, професор

В одному з інтерв'ю відомий сучасний учений, ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Віктор Андрущенко визначив ознаки сучасної високоосвіченої та вихованої людини. Ознака сучасної високоосвіченої та вихованої людини Європи – це знання комп'ютера, високий професіоналізм, вільне володіння п'ятьма сучасними іноземними мовами та високий рівень загальної і фізичної культури. Запитаємо себе, чи багато з наших сучасних співвітчизників, особливо молоді, відповідають таким критеріям та можуть похвалитися таким вагомим багажем знань, умінь та фізичною досконалістю? Розмірковуючи над цією проблемою, доречно звернутися до досвіду і здобутків давньогрецького античного світу, особливо його класичного періоду – 2500 до н. е. Саме в цей період стародавні греки змогли досягти найбільшої, порівняно з іншими досконалістю – духовної і тілесної. Їх приклад життя та діяльності й досі залишається неперевершеним у багатьох сферах.

Вивчати, розуміти та використовувати досвід і досягнення античності у сьогоденні можна вважати великим задоволенням у розумінні власного духовного, інтелектуального та фізичного розвитку. На мою думку, в цьому і є одна з основних причин такої великої популярності античних знань у сучасному світі, особливо у США, де за останні десятиліття у вищих навчальних закладах були навіть створені спеціальні факультети та кафедри з комплексного вивчення проблем матеріальної та духовної культури античного світу, а також введені спеціальні наукові ступені, наприклад, професор з античності.

Особливу зацікавленість сучасних європейців та американців, насамперед педагогів та науковців, викликають знання про життя та діяльність багатьох відомих людей тієї епохи, котрі виховали і створили самі себе, тому й стали взірцем для наслідування на всі часи й до сьогодення.

Наведемо один з найяскравіших прикладів ефективною освіти та виховання з часів античності, який став зразком для нашого співвітчизника, до речі також грека за походженням, атлета з м. Донецька Дмитра Халаджи, який на досягненнях та подвигах своїх славнозвісних пращурів так само виховав сам себе і завдяки цьому став непереможним. Життєвим прикладом та ідеалом для нього стали неперевершені й досі у своїх спортивних досягненнях великі ан-

тичні герої – Мілон Кротонський, Діагор, Геракл та багато інших.

Сьогодні він є єдиною людиною в світі, яка не тільки повторила, а й перевершила їх подвиги, продемонструвавши, що будь-яка людина може виховати силу і волю свого характеру, якщо вона цього по-справжньому захоче.

Аналіз сучасних пізнавальних, науково-популярних і документальних фільмів про життя у Давній Греції яскраво демонструє, що сучасні морські піхотинці – «Морські котики» США які, як відомо, є представниками сучасних військових елітних підрозділів в армії, – також вчаться на прикладі виховання античного бойового духу та мистецтва воїнів Спарти.

В одному з фільмів було показано, як солдати пізнають систему способу життя та виховання непереможного характеру у спартанських воїнів.

У цьому контексті доречно з'ясувати причину: чому саме Спарта стала непереможною?

Відповіді на ці питання ми не знайдемо в жодному з вітчизняних сучасних шкільних та вишівських підручників з історії, тому що в них ідеться лише про факт непереможної стійкості спартанців.

Відповідь я легко знайшла в дитячій енциклопедії для молодшого шкільного віку, перекладеній з англійської, за змістом вона проста і логічна. Виявляється, спартіати були звичайним народом, на який нападали вороги. Вони одержували поразку за поразкою протягом кількох десятиліть, а їх опір та намагання вирватися з цієї кабали не давали результатів – воїни знову терпіли одну поразку за іншою. Коли ж спартіати почали розмірковувати та аналізувати причини такого становища, то знайшли їх у самих собі, передусім у змісті своєї освіти та вихованості. Вони зрозуміли, що для повної перемоги передусім необхідно змінити самих себе, своє життя, побут та систему виховання власних дітей. Так і народилася ця відома на весь світ спартанська система виховання та способу життя.

Загартування власної волі та характеру змалечку, з 6 років, щоденні багатогодинні виснажливі фізичні та військові тренування зробили безстрашними та непереможними як чоловіків, так і жінок.

До речі, вже тоді стало нормою та правилом, що спартанська дівчина повинна бути ідеально здоровою, щоб народжувати здорових дітей, майбутніх воїнів.

А в цей час в Афінах починає формуватися інша система, у якій еталоном освіченості та вихованості стає життя людини за законом калокагатії – духовної та фізичної досконалості людини, який пізніше було трансформовано у поняття всебічно розвиненої гармонійної особистості.

Відомо, що калокагатія була предметом роздумів Сократа та Аристотеля.

У Афінах про невиховану та неосвічену людину казали, що вона не знає Гомера та не вмє плавати.

У славнозвісних діалогах Платон описує бенкет, на якому усім присутнім було дано завдання розповісти про те, що є для них прикладом їх найбільшої гордості та самоповаги. Багато різних думок пролунало, і лише один з присутніх сказав, що він більш за все гордиться тим, що батьки дали йому прекрасну освіту та виховання: «Я знаю напам'ять всю «Іліаду» та «Одіссею» Гомера».

Науковці стверджують, що таких людей 2500 років тому було дуже багато, які знали напам'ять колосальні за обсягом тексти, наукові трактати. Сучасні вчені й дотепер не мають остаточного пояснення появи так званого «грецького дива». На жаль, ми достеменно не знаємо, чому стародавнім грекам вдалося добитися таких звершень.

Проте широко відомий ще за радянських часів науковець, психолог В. Ефроїмесон вважав, що таємниця «грецького дива» криється в постійному вивченні напам'ять міфів, епосу в таких великих обсягах, більше за книгу в 500–600 сторінок, яке настільки розвинуло певні відділи мозку, що призвело до розвитку здатності людини вирішувати незвичайні та несподівані складні завдання. Багато вчених підтримують цю гіпотезу, підтверджуючи повну аналогію між грецькою та давньокитайською системами освіти й виховання, бо в Давній Греції напам'ять знали усього Гомера, а в Китаї – десятків тисяч ієрогліфів.

Уже в давнину Китай називали країною вчених. Один із найдавніших китайських крилатих висловів про чотири дорожочинності в житті людини означав наступне – бібліотека, туш, папір, пензлик. Щоб досягти великої державної посади необхідно було багато років вчитися, а екзамени для отримання цієї посади китайці здавали самому імператору.

Сучасні вчені, які досліджують життєвий шлях та вивчають праці великого давньогрецького філософа Аристотеля, вважають, що таємниця феномена Олександра Македонського також криється в основі системи його освіти та виховання, розробленій спеціально для свого вихованця Аристотелем, у центрі якої було вивчення напам'ять творів Гомера, передусім «Іліади».

Великий, непереможний Олександр був вихований на прикладах мужності міфічних героїв Ахілла, Геракла, Одиссея та багатьох інших.

До речі, на нашу думку, усім сучасним педагогам вітчизняної школи треба було б дуже уважно перечитати одну маловідому широкому загалу, хоч і невеличку за обсягом (усього 4 сторінки), статтю М. В. Гоголя «Об Одиссее», перекладену Жуковським. Вона була опублікована у збірці «Арабески», яка за радянських часів не друкувалася у повному зібранні творів, тому й була не відома. Та й сам Микола Гоголь, на жаль, сьогодні залишається невідомим широкому загалу як історик та викладач. У цій збірці багато статей було присвячено проблемі розвитку освіти та виховання молоді. У них він ставить такі питання і проблеми, які й нині можна вважати актуальними та життєво важливими.

Аналізуючи образ Одиссея, М. В. Гоголь підкреслює його освітнє і виховне значення. Передусім Одиссея він трактує як звичайну людину, яка виходить переможцем зі складних обставин і життєвих колізій завдяки лише загартованості своєї волі та характеру.

Яскравим доказом того, що на прикладі життя досконалих героїв «Іліади» та «Одісеї» вчилися і виховувалися в усі часи, а не тільки в давнину, свідчить епізод з життя всесвітньвідомого письменника, класика російської і світової літератури – графа Л. М. Толстого. Він не знав давньогрецької мови, а в той час це вважалося досить незвичним, адже люди його кола майже всі навчалися у гімназії і вільно володіли чотирма мовами – давньогрецькою, латинською, німецькою та французькою.

Л. М. Толстой вважав для себе за необхідне надолужити в цьому питанні. Будучи, як кажуть, людиною у віці – у 54 роки, він вирішив вивчити давньогрецьку так, щоб мати змогу навчити цієї мови свого сина Сергія і прочитати йому «Іліаду» Гомера мовою оригіналу. Вважаємо, що цей приклад має велике виховне значення. У цьому контексті цілком доречно нагадати ще два яскравих та показових приклади.

Ідеться про те, що будь-яка людина в змозі досягти усього, чого її душа забажає, якщо вона дуже сильно того захоче. Ці принципи відповідають одній спільній меті – вивченню іноземних мов. Перший приклад – з життя відомого всім молодого Ф. Енгельса, який одного разу написав листа своєму товаришу. Він почав його німецькою, потім перейшов на англійську, французьку, латину і так далі, а завершив листа одинадцятю іноземною мовою. Його друзі посміювалися з нього, бо у Енгельса була природна фізична вада: він заїкався. Про нього казали, що «наш друг Енгельс заїкається двадцятьма мовами». Поставимо запитання так: чи знайдеться в сучас-

ній Україні двоє гімназистів, які змогли б листуватися (звичайно на комп'ютері, і, звичайно, в Інтернеті) одинадцятьма мовами? У чому криється причина того, що наші молоді співвітчизники не говорять грамотно ні українською – рідною, ні російською, ні англійською, яку вивчають одинадцять років у школі та п'ять в університеті? І лише одиниці в нашій країні, маємо таке припущення, володіють давньогрецькою та латинською – мовами науки, які й досі є показником високої освіти в Європі і світі.

Інший приклад – з життя всесвітньовідомого німецького антикознавця Г. Шлімана, який відкрив та подарував усьому світу науково-міфічну Трою. Знайомство з його життєвим шляхом яскраво свідчить саме про те, що людина, якщо вона чогось в житті дуже прагне досягти, обов'язково завдяки наполегливості, волі, характеру досягне.

Молодому хлопчику довелося долати величезні труднощі, бідність, справжні злидні, аварію корабля, і завдяки лише вірі в дитячу мрію про те, що він колись обов'язково знайде Іліон, хлопчина, як Л. Толстой, Ф. Енгельс і Д. Халаджі й багато інших сучасників, відтворив сам себе, став багатою людиною, відкопав Трою, вивчив шістнадцять іноземних мов. Шліман став відомим в світі поліглотом і довів усім, що свої приховані здібності та таланти людина може і повинна розпізнати й розвинути попри всі перешкоди.

Ці приклади людських можливостей і досконалості, досягнуто завдяки наполегливості і постійній роботі над собою – передусім самоосвіті і самовихованню, на нашу думку, і нині не втратили актуальності та мають велике освітнє та виховнє значення. Але вони, на жаль, як і багато інших, залишаються мало або взагалі невідомими для сучасних українських учнів і студентів. Знаю це з власного викладацького досвіду.

Досить часто на лекціях і семінарах ставлю ліцеїстам, школярам та студентам запитання: «Що вам відомо про Г. Шлімана?». Відповідають, що не знають, хто це такий. І як тут не пригадати відомого ще за радянських часів ученого антикознавця Л. Гаспарова. На початку 80-х років ХХ століття він написав книжку для читання «Занимательная Греция» і вирішив перевірити, наскільки її зміст є цікавим для учнів, студентів та викладачів. На різних зустрічах він зачитував історії з життя давньогрецьких героїв. Приклади, які мали велике пізнавальне, освітнє та виховнє значення, подобалися абсолютно всім, а книжка пролежала 14 років у видавництві, очікуючи свого часу для видання.

Отож і сьогодні ця справа виглядає не найкращим чином. Античність – тобто історія Стародавньої Греції і Риму, їх міфологія, культура, мистецтво, архітектура та їх мови – латина та давньогрецька – й досі, на жаль, не є предметом базового, спеціального вивчення у середній і вищій школах, а в сучасних шкільних підручниках з історії стародавнього світу історія цих країн, міфологія та культура античного світу подається за звичайною, традиційно з радянських часів складеною структурою. Сучасний досвід системного та всебічного вивчення античності – її історії, міфології, літератури та культури – підтверджує, що жодна з європейських країн не відмовилася від викладання спецдисциплін, а також підкресливо, що й досі в усіх гімназіях, ліцеях, а також історичних, філологічних та багатьох педагогічних, гуманітарних факультетах європейські студенти продовжують опановувати давньогрецьку та латинську мови.

Ми переконані, що проблема вивчення античності як педагогічна та виховна заслуговує на детальний аналіз та переосмислення, з урахуванням сучасних умов та підходів до розгляду актуальних проблем освіти та виховання.

УВАГА, ПЕРЕДПЛАТА!

ВСЕСВІТНЯ ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Науково-методичний журнал

Видання висвітлює актуальні проблеми сучасної літературної освіти – від теоретико-методичних питань забезпечення вчителя й учня навчальним матеріалом до шляхів осягнення художнього тексту й духовного становлення особистості. Друкуються матеріали з методики викладання світової літератури та російської мови.

ВИХОДИТЬ 12 РАЗІВ НА РІК

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора наук (галузь «Педагогічні науки»)

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68829

